

Zorica Vučetić

M. L. ALTIERI BIAGI — L. HEILMANN: LA LINGUA ITALIANA — SEGNI, FUNZIONI, STRUTTURE,
Ed. Mursia, Milano, 1981.

Većina srednjoškolskih nastavnika, iako svjesna nekih praznina i slabe efikasnosti tradicionalne gramatike, a odupirući se napadima svojih modernijih kolega, ostaje vjerna tradicionalnoj klasifikatorskoj gramatici jer smatra da je ona manje zlo od mnogih novih modernih gramatika koje olako odbacuju prošlost, ali ne daju valjanu alternativu za ono što su odbacile. Manjina je, međutim, posljednjih godina iskušala nove metode i sredstva, a rezultati se ne mogu osporiti, iako nisu homogeni. Ali mnogi su se vratili tradicionalnoj gramatici nakon vrlo uspješnih pokušaja u predstavljanju moderne gramatike, koja je učenike često uspjela veoma zainteresirati. Zapravo, možemo govoriti o dvije tendencije u talijanskim gramatikama posljednjih godina: s jedne strane, nalazimo tradicionalne gramatike, a s druge »nove gramatike« koje karakterizira upotreba moderne terminologije, shema, formula, generativnih stabala, itd. Među talijanskim gramatikama namijenjenima, prije svega, radu u srednjim školama najvažnije mjesto, svakako, treba dati onim gramatikama, iako vrlo malobrojnim, koje, premda tradicionalne po predočavanju i klasifikaciji materijala, vode računa o napretku lingvistike i bit lingvističke misli prenose na učenike. Jedna od njih je gramatika dvoje poznatih talijanskih lingvista, sveučilišnih profesora iz Bologne, Marie Luise Altieri Biagi i Luigija Heilmanna. Ta je gramatika, možemo s pravom reći, obnovljena tradicionalna gramatika u kojoj su prisutne neke od najvažnijih misli lingvistike 20. stoljeća.

Prvi dio knjige, pod naslovom »Jezik, pojedinac i društvo« (str. 9-119), obrađuje problem komunikacije općenito. Dijeli se u tri poglavlja: Prvo poglavlje, »Govor kao sredstvo mišljenja i komunikacije« (str. 9-52), govori o sistemima koje čovjek upotrebljava da bi izrazio svoje misli i da bi komunicirao s drugim ljudima. Cilj je knjige razvijanje govorne sposobnosti. Pojmom govor autori žele označiti čovjekovu osnovnu potrebu i opću sposobnost da stvara i upotrebljava sredstva komunikacije, od kojih je jezik najmoćnije i najvažnije sredstvo, ali nije i jedino. Da bi mogli govoriti o komunikaciji, autori najprije opisuju i razjašnjavaju što je to lingvistički znak po Ferdinandu de Saussureu. Znak nije materijalna stvar, nego se nalazi u našem mozgu umjesto stvari, on je simbol za stvar. On je psihički entitet sa dva lica, tj. karakteristika je znaka da je tvoren od dva nedjeljiva dijela, označenoga i označitelja. Zatim autori prelaze na opisivanje procesa komunikacije: ko-

municirati znači prenositi vlastite misli pomoću znakova, koji, kad se realiziraju, funkcioniraju kao signali. Zatim govore o vrstama kodova: minimalni kodovi tipa *si/no*, npr. upaljeno svjetlo, zvuk, semafor; slikovni kodovi, npr. slika kao znak da se ne smije pušiti, opasnost za život, cestovni znakovi; brojni kodovi koji označuju mjesto neke stvari u nizu; gestovni kodovi, itd., i na kraju jezični kod, koji najviše zanima lingviste a obrađen je u drugom poglavlju, »Jezik, kod s posebnim karakteristikama« (str. 52-89). Jezični kod je kod s artikuliranim znakovima (od prethodno spomenutih kodova i brojni kod je kod s artikuliranim znakovima), a jedna je od njegovih karakteristika da je neiscrpan, i nitko ga od nas ne pozna potpuno. Svatko ga upotrebljava kreativno, izražajno i originalno, a to je jedan od razloga zbog kojega se jezik neprestano obnavlja u upotrebi pojedinca i u upotrebi cijele zajednice, te nitko ne može reći da ga potpuno poznaje. Zatim autori govore o metalingvističkoj funkciji jezika, što tumače na vrlo pristupačan način, tj. da je karakteristika i specifičnost jezičnog koda da ima mogućnost da »govori o sebi samom«, znači jezik je upotrijebljen istodobno i kao sredstvo i kao objekt našeg interesa — tako upotrijebljen jezik je metajezik. Autori govore o prostornoj raznolikosti jezika i daju konkretnu sliku dijalektalne stratifikacije Italije. Dijalekti proistječu iz jezika koji je bio spoj latinskog jezika s lokalnim govorima naroda koje su Rimljani susretali na pokrenim područjima, npr. spoj latinskoga i ligurskoga, latinskoga i galskoga, itd., ovisno o tome na koji se supstrat (ligurski, galski, retski, venetski, etrurski, itd.) nadovezao latinski jezik. Osim dijalekata postoje i regionalne razlike u nacionalnom talijanskom jeziku, jer pod utjecajem dijalekta govornici iz različitih dijelova Italije različito upotrebljavaju talijanski jezik (u pogledu izgovora, upotrebe riječi, jezičnih struktura, itd.). Zatim autori govore o dihotomiji govorni jezik — pisani jezik. Pisani jezik, koji je »mlađi« od govornog jezika, nastao je zbog čovjekove potrebe da komunicira na udaljenost i želje da se sačuvaju običaji, zakoni i ideje: Govorni i pisani jezik dva su različita sistema komunikacije. Govorni jezik je bogatiji, jer dok govorimo upotrebljavamo intonaciju, pauze, geste. Kada govorimo, ne trudimo se toliko da nađemo pravilne konstrukcije, precizne riječi, a kada pišemo, korektniji smo i pažljiviji, ali i možemo biti pažljiviji jer imamo više vremena za razmišljanje i ispravljanje onoga što smo napisali. Kada govorimo, obično upotrebljavamo kraće rečenice, proste ili nezavisno složene rečenice i povezujemo ih veznikom *e*, ili *poi*, *allora*, ali kada pišemo, nastojimo rečenice više povezati logički i zato češće upotrebljavamo zavisno složene rečenice i ističemo njihov odnos (vremenski, uzročni, namjerni, itd.). Treće poglavlje, »Talijanski jezik — njegova povijest i sadašnje stanje jezika« (str. 89-119), ukratko prikazuje razvoj talijanskog jezika od klasičnoga latinskoga, preko vulgarnoga latinskoga do nastanka vulgarnih regionalnih jezika, pisanih i govornih (campano, marchigiano, umbro, emiliano, aretino, siciliano, veronese, veneziano, cremonese, veneto, milanese, genovese, toscano), koji još i danas žive kao talijanski dijalekti, te do izbora toskanskoga (na kojem su napisana djela trojice velikih pisaca — Dantea, Petrarke i Boccaccia) za nacionalni jezik. Autori govore i o političkom i lingvističkom ujedinjenju Italije, o današnjem stanju jezika i dijalekata, te o specijalnim jezicima. Pregled tih tema autori daju kratko i sažeto, ali kako to nije glavni dio knjige, ta šturost u izlaganju ne smije nam smetati. Oni koji se žele bolje upoznati s tom materijom, koja je vrlo opsežna, morat će pročitati barem jednu knjigu što obrađuje isključivo te

probleme, npr. knjige: B. Migliorini, *Storia della lingua italiana* (Firenze, 1960); B. Migliorini — I. Baldelli, *Breve storia della lingua italiana* (Firenze, 1964); G. Devoto — M. L. Altieri, *La lingua italiana: storia e problemi attuali* (Torino, 1968); G. Devoto, *Profilo di storia linguistica italiana* (Firenze, 1964); T. de Mauro, *Storia linguistica dell' Italia unita* (Bari, 1963).

U drugom dijelu, »Jezične jedinice« (str. 121-156), autori govore o iskazu, koji definiraju kao jezični segment što traje od jedne do druge stanke u jeziku, a čija je karakteristika dovršenost sadržaja. Govore o analizi iskaza, o monemima, upotrebljavaju terminologiju francuske funkcionalne lingvističke škole. Moneme dijele na leksičke moneme, morfološke moneme (npr. imenski i glagolski nastavci), funkcionalne moneme (npr. prijedlozi) i modificirajuće moneme (npr. sufiksi).

Tek treći dio knjige, »Funkcije« (str. 157-248), zapravo je pravi gramatički dio, što bismo očekivali od ove knjige čitajući predgovor, jer u predgovoru autori predstavljaju knjigu kao gramatiku talijanskog jezika, tako da pret hodna poglavlja možemo shvatiti više kao koristan uvod povijesnog, kulturološkog, lingvističkog i sociolingvističkog karaktera. Lako je shvatiti zašto autori toliki prostor posvećuju tim problemima kad se zna da je prvi autor povjesničar jezika, a drugi autor opći lingvist. U trećem dijelu nalazimo tradicionalnu logičku analizu obrađenu na moderniji način. Bitan dio iskaza, njegovu jezgru, čine subjekt i predikat. Ostale funkcije u iskazu jesu ekspanzija i determinacija. Razlika između ekspanzije i determinacije dosta je nejasno rastumačena, osobito kad autori prvi put govore o tim pojmovima. Zapravo, nema nikakva pravila koje bi moglo poslužiti da se mehanički utvrde razlike između funkcije determinacije i funkcije ekspanzije, tj. jedan element iskaza može vršiti obje funkcije, što ovisi o poruci koju želimo dati iskazom. Jedini je kriterij razlikovanja ovaj: ako je dopuna nužan dio iskaza, posrijedi je determinacija, a ako nije nužan dio iskaza, riječ je o ekspanziji. Tako u rečenici *Mario sta a letto* nalazimo funkciju determinacije, jer je *a letto* nužan element koji upotpunjuje značenje glagola *stare* i cijelog iskaza. U rečenici *Mario legge a letto* nalazimo funkciju ekspanzije, jer je značenje glagola *leggere* i cijelog iskaza potpuno i bez te dopune, koja nam samo kaže gdje se vrši radnja što je izražava glagol. I subjekt može imati i determinaciju i ekspanziju. Npr. u iskazu *I capelli biondi sono più fragili di quelli bruni* atribut *biondi* nužan je dio iskaza i zato je to funkcija determinacije, jer ako ga izostavimo, iskaz postaje značenjski nepotpun i neprihvatljiv. U iskazu *I capelli biondi incorniciavano il viso della bambina* atribut *biondi* je funkcija ekspanzije, jer ako ga izostavimo, značenje iskaza bitno se ne mijenja. Znači, subjekt i predikat mogu imati i determinaciju i ekspanziju. I rečenica može imati svoju determinaciju i ekspanziju, tj. zavisna rečenica može biti determinacija ili ekspanzija glavne rečenice. Npr. u iskazu *Le nuvole annunciano che la pioggia cadrà* objektna rečenica je funkcija determinacije, kao što u iskazu *Le nuvole annunciano la pioggia* nalazimo determinaciju direktni objekt — *la pioggia*. U iskazu *Mario si riposa quando il lavoro è finito* vremenska rečenica *quando il lavoro è finito* funkcija je ekspanzije, kao što u iskazu *Mario si riposa dopo il lavoro* nalazimo vremensku ekspanziju *dopo il lavoro*. Obično isti element iskaza može vršiti funkciju ekspanzije i determinacije, što često ovisi o širem kontekstu kojega je iskaz dio. Budući da je ovaj iskaz izoliran, autori kažu da je ovdje riječ o ekspanziji, jer se pretpostavlja da glavna rečenica *Mario si riposa* daje potpunu informaciju.

Četvrti dio knjige, »Klasifikacija i opis znakova« (str. 249-450), dosta opširno obrađuje imenice, pridjeve, glagole, posebno glagolske načine, glagolska vremena i glagolski aspekt, te konjugaciju pravilnih i nepravilnih glagola, prilog, zamjenice i funkcionalne ili funktore. Funkcionalni se dijele u dvije grupe: a) koordinantni funkcionalni (segni funzionali coordinanti) koji povezuju dva znaka ili dvije grupe znakova što imaju istu funkciju u iskazu (npr. nezavisni veznici); b) subordinantni funkcionalni (segni funzionali subordinanti) koji povezuju dva znaka ili dvije grupe znakova što imaju različite funkcije (npr. prijedlozi i zavisni veznici).

Peti dio, »Analiza tekstova« (str. 453-542), ima dva cilja, koja su zapravo povezana. Naime, autori žele putem različitih tekstova upotpuniti sintaktičku analizu teksta i skrenuti pažnju učenika i studenata na različite vrste tekstova: literarne, novinske, pravosudne, naučno-tehničke, zatim, na govorne tekstove (npr. televizijski dnevnik, televizijski razgovori i razni drugi dijalozi) snimljene na magnetofonskoj vrpici, itd. Naime, da bi se mogla dobro vršiti sintaktička analiza teksta, treba raspolagati duljim tekstovima, po mogućnosti izvornim tekstovima izabranima u tu svrhu, a ne tekstovima koje nastavnik ili autor gramatika sastavlja sam.

Jedna je od dobrih strana knjige, svakako, to što je svih pet dijelova obrađeno tako da je svaki dio samostalna cjelina — iako se zbog toga, neminovno, ponavljaju objašnjenja nekih pojmova i termina što se pojavljuju u više dijelova knjige — tako da nastavnik može izabrati one dijelove knjige koji mu se čine važnijima i potrebnijima i obraditi ih, a ostale dijelove ostaviti za kasnije ili ih izostaviti. Vrlo je pozitivno to što su autori dali mnogo dobrih i modernih vježbi iza svake obrađene jedinice. Iako je knjiga namijenjena prije svega nastavi talijanskog jezika kao materinskog jezika u talijanskim školama, može izvrsno poslužiti, kao dopuna postojećim udžbenicima, u srednjoškolskoj i visokoškolskoj nastavi gdje se talijanski jezik uči kao strani jezik.

Stjepo Vojvoda

Dunja M. Vićan, Zlata Pavić i Branko Smerdel: ENGLISKI ZA PRAVNIKE — ENGLISH FOR LAWYERS

Pravni Fakultet u Zagrebu, Zagreb, 1981, 217 str.

U posljednje smo vrijeme u nas svjedoci živih jezikoslovnih rasprava o tzv. stručnim jezicima, a i pojave sve većeg broja priručnika posvećenih jeziku pojedinih struka. Tim nastojanjima uspješno se pridružuje i udžbenik *Engleski za pravnike*, koji je napisan kao »skripta za studente pravnih fakulteta i viših upravnih škola«. Autori su udžbenika mr D. Vićan, profesor engleskog jezika u Školi za strane jezike u Zagrebu, Z. Pavić, profesor engleskog jezika u istoj školi, te mr B. Smerdel, znanstveni asistent na Katedri za us-